
 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Els grans referents dels estudis literaris del segle XX

Jordi Malé

15 de maig de 2015

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Vagi per endavant que quan se'm va proposar una intervenció amb aquest títol vaig dubtar respecte al seu sentit i abast. Perquè, què vol dir *referent*? Debades cercarem als diccionaris actuals l'accepció amb què el mot és emprat aquí, malgrat que tothom poc o molt la pot intuir. S'hi aproxima el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* (en la seva versió en línia, *diccionari.cat*) a través d'un mot veí, *referència*, i en concret de l'expressió *punt de referència*, que defineix així: «Dada, document, etc., a partir del qual hom inicia o continua l'estudi d'una cosa.» Basant-nos en aquesta definició, els referents dels estudis literaris catalans del segle XX serien aquells estudiosos de les nostres lletres que han impulsat investigadors posteriors a prosseguir la seva tasca de recerca. Una tasca que poden haver desenvolupat tant en l'àmbit de la docència acadèmica i el mestratge, com amb la publicació dels resultats de les seves investigacions en forma d'articles, llibres, pròlegs, edicions, etc.

Agafar-nos a aquesta accepció ens allibera d'haver de parlar de gran nombre d'excel·lents estudiosos que ha tingut la nostra literatura al llarg del segle XX, l'obra dels quals, ens els respectius àmbits, continua essent de consulta necessària i obligada, però als quals potser no escauria el qualificatiu de *referents* en el sentit esmentat. Ara bé: com que sí que seria aplicable a molts dels que avui encara estan actius i l'exemple dels quals és seguit pels més joves investigadors, atenent el poc temps de què dispo he optat per circumscriure l'abast d'aquesta intervenció als més *grans* —com també s'indica al títol que se'm va proposar—, aprofitant dues de les accepcions de l'adjectiu, això és: els més rellevants, en el sentit d'haver continuat o d'haver obert noves vies a la recerca sobre la literatura catalana; i també els de més edat, limitant-ho als nascuts abans de 1950 —la gran majoria dels quals dissortadament ja ens ha deixat.

Si parlem del segle XX, Antoni Rubió i Lluch (1856-1937) seria el primer autor etiquetable com a referent dels estudis literaris catalans. Es va formar a la Universitat de Barcelona com a deixeble de Milà i Fontals i també de Bergnes de las Casas (la seva tesi doctoral versava sobre Anacreont), i al darrer quart del segle XIX ja va publicar diversos articles sobre la llengua i la literatura catalanes. Però d'aquesta seva primera època cal remarcar, sobretot, l'interès a promoure la creació d'una càtedra, la primera, de literatura catalana a la Universitat de Barcelona, on des del curs 1883-1884 feia classes de Literatura General y Española. Després de molts esforços, el 8 de gener de 1897 Rubió i Lluch va poder prendre possessió d'una càtedra d'Historia de la Literatura Provenzal y de la Catalana (malgrat que ell l'anomenava simplement de Literatura Catalana). Una càtedra no pas oficial sinó «lliure» i, per tant, sense remuneració, les classes de la qual potser es feien, com totes les altres, en llengua castellana i, a més, segons el cronista de la revista *La Renaixensa*, «en una aula pobre (com d'edifici públich espanyol) mitj fosca» (J. P. y C 1897).

Aquesta càtedra lliure sembla que sols va tenir tres anys d'existència, la qual cosa no va fer minvar en Rubió i Lluch l'afany per aconseguir que se'n creés una d'oficial. Una nova avinentesa se li va presentar arran de la constitució, el 1903, dels Estudis Universitaris Catalans, organitzats al marge de la universitat oficial (que rebutjava l'ensenyament en llengua catalana). El marc dels EUC li va permetre, el 1904, de prendre possessió d'una càtedra universitària de Literatura Catalana, encara no oficial però almenys estable. I és aquí on Rubió i Lluch, amb tot el bagatge que ja duia com a investigador literari i com a docent, va començar a impulsar els estudis de literatura catalana (junt amb Jaume Massó i Torrents). Perquè si l'obra de Milà i Fontanals fou, essencialment, el resultat d'un esforç gairebé en solitari i, pròpiament, sols tingué deixebles esparsos, Rubió, en canvi, plantejà la seva obra com una empresa col·lectiva i sota el seu mestratge es formà una veritable escola d'investigadors.

Cal destacar la manera com va concebre la docència de la literatura catalana, fonamentalment d'època medieval. Rubió va voler defugir el model purament historicista que ja feia anys que s'havia imposat a les universitats espanyoles i que ja començava a rebre crítiques, com les de Menéndez Pelayo, que veia com la història literària quedava reduïda a «una àrida nomenclatura de autores que no se conocen, de obras que no se han leído», que «ni enseña ni deleita, ni puede servir para nada» (Menéndez 1941: 79). Rubió no va concebre la docència com la simple *transmissió* d'un saber ja establert —en això s'havia convertit el

mètode historicista d'ensenyament literari—, sinó com la *construcció* i, doncs, la *producció* d'un saber; una construcció i una producció a les quals havien de contribuir els mateixos estudiants. Les classes de Rubió, en definitiva, es van convertir en un treball de seminari. I així ho testimoniava un dels seus deixebles, Lluís Nicolau d'Olwer: «Per primera vegada amb la càtedra de Literatura catalana hi ha hagut a Catalunya un seminari, on els deixebles, esperonats pel mestre, treballen damunt les fonts originals, s'encaren amb la bibliografia, consulten les revistes i són tinguts al corrent de les últimes recerques. Iniciats ràpidament a les qüestions generals —aquell marc indispensable per a no descarrilar ni descobrir Mediterranis— el Mestre ens posava al treball damunt un tema concret: un autor, una obra, un gènere literari» (Nicolau 1973: 53-54).

A aquesta tasca docent, cal afegir-hi tots els treballs que Rubió i Lluich va publicar sobre la història i la literatura catalanes d'època medieval, especialment sobre la dominació catalana a Grècia al segle XIV, i també els dedicats al nostre Renaixement i a l'humanisme —de gran novetat—, sense oblidar uns pocs textos sobre la Renaixença. Treballs en què encara predomina una concepció romàntica de la literatura —d'arrel herderiana—, fonamentats en el positivisme, en l'estudi comparatiu i en la investigació sobre el context cultural i sociopolític de cada època.

Per comprovar la transcendència de l'obra de Rubió —primer president de l'Institut d'Estudis Catalans (creat el 1907) i impulsor, amb Josep Pijoan, de la Biblioteca de Catalunya (inaugurada el 1914)—, sols cal llegir la nòmina d'estudiants, o millor dit, de deixebles que van sortir de les seves classes convertits en historiadors, molts d'ells dedicats a la història literària catalana: Ferran Valls i Taberner, Ramon d'Alòs-Moner, Francesc Martorell, Ferran Soldevila, Josep Maria Casacuberta (creador de l'editorial Barcino i de la col·lecció d'autors medievals «Els Nostres Clàssics») i Marçal Olivar (filòleg clàssic i editor de textos catalans antics). Els seus dos deixebles més destacats van ser Lluís Nicolau d'Olwer (autor d'interessants treballs d'història literària) i, especialment, Jordi Rubió i Balaguer, el seu fill.

Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982) es va doctorar el 1907, amb una tesi sobre la crònica de Bernat Desclot, i aviat va començar a treballar amb el seu pare. A partir del curs 1911-1912 va substituir-lo eventualment en les classes de la càtedra de Literatura Catalana dels EUC, i al curs 1925-1926 en va prendre el relleu definitiu, ja fins a la integració de la càtedra, el 1932, a la Universitat de Barcelona (esdevinguda Universitat Autònoma el 1933), on fins a la Guerra Civil professarà la docència tant de Literatura Catalana (novament

d'època medieval) com de Bibliologia. Va col·laborar, així, en la formació dels deixebles del seu pare, Rubió i Lluch, que moria el 1937.

L'esclat de la guerra el 18 juliol de 1936 va significar el primer pas cap a l'enderrocament de totes les realitzacions de la Universitat Autònoma. Això no obstant, es va crear dins la universitat un Seminari de Literatura Catalana, que va permetre Jordi Rubió, que n'era nomenat director, prolongar el contacte acadèmic amb un grup reduït d'alumnes. Sense oblidar que, com a intel·lectual compromès amb la República, i havent estat el primer director de la Biblioteca de Catalunya, el mateix juliol de 1936 va ser designat Cap del Servei de Biblioteques de la Generalitat, i el 1937 va organitzar el Servei de Biblioteques al Front, que va permetre que a principis de 1938 uns 50.000 llibres fossin distribuïts entre el front i la rereguarda.

En acabar la Guerra, malgrat ser cessat de tots els seus càrrecs, com altres intel·lectuals del país no es va resignar i el 1942 va participar en la reconstitució clandestina de l'Institut d'Estudis Catalans i també dels Estudis Universitaris Catalans, dins els quals professarà, inicialment al seu propi domicili, classes de literatura catalana, fins al 1959. L'any 1948, d'altra banda, era nomenat cap de la Secció de Literatura Catalana del Consejo Superior de Investigaciones Científicas i el 1953 inaugurava, a Madrid, la Càtedra Juan Boscán de Lengua y Literatura Catalanas a la Universidad Central. Al cap d'un any farà el mateix amb la Càtedra Milá y Fontanals a la Universitat de Barcelona, dedicada als estudis de Filologia Hispànica, dins la qual es contemplava la catalana.

L'activitat docent de Rubió, doncs, tant abans del final de la guerra com en les difícils circumstàncies de la postguerra, van permetre la formació d'alguns dels més destacats historiadors culturals i literaris catalans de mitjan i finals del segle XX, des de Miquel Batllori fins a Joaquim Molas, per posar dos noms insignes.

I també hi va contribuir la seva activitat de recerca sobre la literatura catalana. Al llarg de les quatre primeres dècades del segle XX, les seves investigacions de caràcter històric es van centrar en l'inventari i catalogació de manuscrits, i va donar a llum nous documents i noves obres de la literatura i la cultura catalanes, sobretot de l'Edat Mitjana, amb especial atenció a Ramon Llull. Així prolongava la línia d'investigació documentalista (característica del positivisme) que ja havia practicat Rubió i Lluch i, pionerament, Milà i Fontanals.

De tot l'immens bagatge de coneixements que va anar acumulant a la primera meitat del segle XX —en què destaca la seva recerca sobre el Renaixement i l'humanisme—, i de tots els seus principis metodològics, Rubió en va fer una síntesi parcial en la que pot ser considerada la primera gran història general de les lletres catalanes: la seva *Literatura catalana*, publicada primer en castellà (1949-1958) i després traduïda al català (i ampliada amb un apartat sobre la Renaixença), amb el títol d'*Història de la literatura catalana* (1984-1986).

La part de la *Història* sobre la Decadència va constituir la primera panoràmica completa i seriosa sobre aquest període de la literatura catalana, ja que hi són estudiades una gran quantitat d'obres fins llavors desconegudes o que no havien estat considerades. Com també n'és una destacada aportació l'extens apartat sobre la Renaixença (per bé que sols arriba fins arran de la restauració dels Jocs Florals). No pot sorprendre, doncs, que donés un impuls decisiu als estudis sobre la literatura dels segles XVI, XVII i XVIII, i també la del XIX, el qual assumirien alguns dels joves investigadors sorgits de les seves classes, com Antoni Comas i l'esmentat Joaquim Molas.

Va ser, això no obstant, el seu interès pels segles XV i XVI el que el va dur a mantenir una petita polèmica l'any 1934 amb un altre aleshores jove investigador: Martí de Riquer.

Martí de Riquer i Morera (1914-2013) no es pot considerar deixeble directe de Jordi Rubió i Balaguer, malgrat que va assistir a les seves classes a la Universitat de Barcelona, ni evidentment de Rubió i Lluch. Però els treballs d'aquest últim li van servir de referència a l'hora d'escriure la seva primera obra d'investigació, publicada quan tenia sols vint anys: el volumet *L'humanisme català*, en què plantejava una nova interpretació del concepte d'«humanisme» en atribuir-li una part de la culpa de la nostra decadència literària. Aquesta tesi, que ja havia defensat en un article també de 1934, motivà l'esmentada lleu polèmica amb Jordi Rubió, que li dedicà un text de resposta titulat: «Humanisme i Decadència?». Tenint en compte, d'altra banda, que el 1935 Riquer publicava un breu volum de *Comentaris crítics sobre clàssics catalans*, dedicat a escriptors medievals, queda ben palès que l'Edat Mitjana, junt amb el Renaixement, ja eren, i ho serien fins a la mort, els seus dos principals camps de treball en l'àmbit de la literatura catalana; àmbit al qual caldria afegir els de la literatura castellana, la provençal —on va prolongar els treballs de Milà i Fontanals—, la francesa i, en menor mesura, la italiana, en tots els quals també va excel·lir.

L'activitat docent de Martí de Riquer es va desenvolupar a la Universitat de Barcelona a partir de 1942, en un moment en què, com és tristament sabut, havien desaparegut totes les

assignatures de llengua i literatura catalanes professades a la Universitat Autònoma (unes assignatures que van quedar recloses als clandestins Estudis Universitaris Catalans, com hem vist). Això no va ser obstacle perquè Riquer, abans que res filòleg, introduís referències a autors medievals de la literatura catalana i la provençal dins el programa d'assignatures com «Lengua y literatura españolas». Fins que el 1950 va guanyar la càtedra d'Historia de las Literaturas Románicas, i al curs 1954-1955 la nostra literatura va tornar a entrar dins la programació oficial de cursos de la Universitat de Barcelona quan Riquer va assumir, dins la llicenciatura de Filología Románica, una assignatura de «Literatura catalana» dedicada a les nostres lletres medievals; dins la mateixa llicenciatura, Badia i Margarit en professaria una «Lingüística catalana». Anys més tard, arran de la creació a Bellaterra de la Universitat Autònoma de Barcelona el 1968, Riquer s'hi va traslladar i hi va exercir com a professor entre 1970 i 1976. Retornat a la Universitat de Barcelona, hi va continuar la docència fins a la seva jubilació el 1982, per bé que encara hi professà alguns cursos de doctorat (Riquer 1989: 15). Ben bé mig segle de dedicació docent, doncs, amb un nombre ingent d'estudiants que van passar per les seves aules, alguns dels quals esdevingueren especialistes en literatura catalana i en literatures romàniques medievals, des de la seva filla Isabel de Riquer fins a Lola Badia.

Però no sols per la docència Riquer es va convertir en un referent dels estudis literaris, sinó també per tota la recerca erudita que va realitzar i que el va dur a descobrir nous textos —en la línia positivista dels dos Rubió i de Milà—, a investigar-los i a fer-ne divulgació. En especial, destaca la seva tasca com a editor de clàssics medievals, des de Cerverí de Girona fins al *Tirant lo Blanch*, passant per Andreu Febrer, Gilabert de Próixita, Jordi de Sant Jordi o Bernat Metge, entre altres. Tot aquest conjunt d'edicions, dutes a terme amb competència filològica i acompanyades de documentats pròlegs, han estat fonamentals per a les investigacions dels medievalistes posteriors.

I aquestes edicions i els seus treballs, tot aprofitant les aportacions dels seus predecessors, van ser el fonament per a l'elaboració d'una de les grans contribucions de Martí de Riquer a la nostra historiografia literària: la seva extensa i ambiciosa *Història de la literatura catalana* de 1964, que, malgrat els anys transcorreguts i amb tots els avenços de les darreres dècades en l'estudi de les nostres lletres antigues, continua essent una obra de referència. Riquer va elaborar-ne tots els capítols dedicats a la nostra literatura des dels seus inicis fins al segle XVII, i va encarregar la redacció de la part dedicada als segles XVIII, XIX i XX, a un jove

col·laborador sorgit de les seves classes: el mataroní Antoni Comas, la mort prematura del qual sols li va permetre enllestir el volum corresponent al segle XVIII.

Antoni Comas i Pujol (1931-1981) s'havia doctorat a la UB el 1956 amb una tesi sobre Ramon Vidal de Besalú. Inicialment s'havia decantat, doncs, cap a l'estudi de la literatura medieval, sota la influència de Riquer. El 1959 va substituir Jordi Rubió en les classes de literatura catalana dels EUC, mentre que, a la Universitat de Barcelona, des del curs 1960-1961 hi va fer classes de llengua catalana, bé que al marge del programa oficial. Cal recordar que no fou fins al 1978 que es va introduir a Catalunya l'ensenyament obligatori del català (per a l'ensenyament *en* català encara caldria esperar fins al 1983). Aquells anys seixanta van ser, justament, l'inici d'un període de reivindicació de l'ensenyament de la llengua a tots els nivells educatius, una de les fites del qual va ser la creació, el 1965, de la primera càtedra, ara ja sí oficial, de Llengua i Literatura Catalanes a la Universitat de Barcelona, guanyada precisament per Comas. El 1967, d'altra banda, es va constituir el Departament de Filologia Catalana. I tot plegat va permetre d'anar augmentant de mica en mica el nombre de matèries dedicades a la literatura catalana (i també a la llengua); l'any 1969, per exemple, Comas va encarregar-se no tan sols de l'assignatura de literatura medieval, sinó també d'una altra sobre la literatura moderna i contemporània.

Aquesta introducció a les aules dels autors moderns i contemporanis —que coetàniament també duia a terme Joaquim Molas a la tot just creada Universitat Autònoma de Barcelona— va ser fonamental per impulsar els estudis de la literatura catalana dels darrers segles i, sobretot, per posar en un primer pla una llengua i una literatura pràcticament desconegudes per als estudiants que als anys seixanta i principis dels setanta arribaven a la universitat. Valgui el testimoni de Carles Miralles, que es matriculava a la UB a principis de la dècada dels seixanta: «Pel que fa al català, jo portava, en arribar a la Facultat, res de gramàtica i d'ortografia, uns quants poemes de Verdaguer —inclosos magnànimament en una antologia de cinquè de batxillerat, em penso, com a mostra de literatura regional—, uns d'Ausiàs March desxifrats com si fossin de Villon —a la biblioteca, pel meu compte i amb penes i treballs— i, cosa extraordinària, Costa i Llobera, un volum de la Perenne que havia guanyat com a premi en un concurs literari a l'Institut —en espanyol, no cal dir-ho—, a més d'alguna novel·la de Folch i Torres que havia trobat a casa. Tot plegat, ja s'entén, res a veure amb una literatura construïda» (Miralles 2009: 67). El Departament de Filologia Catalana de

la UB, doncs, va ser fonamental per impulsar els futurs professors i investigadors de la literatura catalana.

En l'àmbit de la recerca, d'una banda, Antoni Comas va publicar tot d'articles i estudis sobre autors contemporanis, que van ajudar a difondre'ls. I, d'altra banda, va aprofundir en la recerca sobre la literatura catalana moderna, especialment la del segle XVIII, sobre la qual va preparar —com dèiem abans— un volum de la *Història de la literatura catalana* dirigida per Riquer. Comas va prendre com a referència els treballs de Rubió i Balaguer sobre aquell segle, però va anar més enllà i va rescatar i donar a conèixer, després d'escorcollar arxius i biblioteques, autors i textos desconeguts, i va bastir un panorama de la literatura setcentista que, malgrat haver estat posteriorment enriquit, matisat i fins rectificat, resta com una aportació cabdal que va impulsar l'estudi literari d'aquell segle. La mort de Comas als cinquanta anys va estroncar una carrera investigadora i docent que hauria donat encara molts fruits.

Si Antoni Comas guanyava la càtedra de la UB el 1965, Joaquim Molas i Batllori (1930-2015) guanyava la de la Universitat Autònoma de Barcelona el 1971 (on ja feia classes des del 1969). D'ambdues universitats sorgirien el 1974, gràcies al pla Maluquer (1969), els que es podrien considerar els primers llicenciats en filologia catalana (encara no denominats així) i, doncs, els primers professionals, docents i investigadors, de les nostres lletres.

Molas s'havia format a la Universitat de Barcelona i als clandestins EUC de la postguerra. A l'igual de Comas, els mestratges de Riquer i Rubió i Balaguer (i el de l'editor Josep M. Casacuberta) el decantaren inicialment cap a la literatura medieval, i realitzà la tesi doctoral sobre el poeta quatrecentista Lluís Icart. Però, al tombant dels anys seixanta va optar per dedicar-se preferentment a la literatura moderna i contemporània. Va contribuir a aquest canvi el seu activisme cultural al costat d'altres joves amb qui compartia el convenciment, encara en ple franquisme, que calia sortir de l'àmbit de la clandestinitat i dur a la vida pública tot d'iniciatives per reconstruir i normalitzar la nostra cultura. Així, a més de fer classes de literatura als Estudis Universitaris Catalans i a l'Institut d'Estudis Catalans, va col·laborar amb la tot just creada Edicions 62 i va dirigir-ne col·leccions (com «Antologia Catalana»), va escriure pròlegs per a les obres de nous escriptors (com Joaquim Horta i Xavier Amorós) i per als de generacions anteriors que calia rescatar (com Joan Oliver i Salvador Espriu), va publicar articles de reflexió sobre la cultura (a la revista *Serra d'Or*) i, entre moltes altres realitzacions, el 1974 va fundar (en col·laboració) la revista *Els Marges*, especialitzada en

llengua i literatura, que encara avui és una destacada plataforma per als estudis literaris i lingüístics catalans.

Com a estudiós, format inicialment, en el concepte d'història literària i cultural de Rubió i Balaguer, el seu mètode va començar a agafar una direcció concreta arran de la influència de l'historiador Jaume Vicens Vives –que als anys cinquanta havia renovat la historiografia catalana amb nous plantejaments econòmics i socials–, i també per la seva estada de dos anys a Anglaterra, entre 1959 i 1961, com a lector de la Universitat de Liverpool, on es va familiaritzar amb el pensament marxista i amb les obres de G. Lukács, A. Gramsci i L. Goldmann, entre d'altres sociòlegs de la literatura.

A partir d'aquí, va replantejar-se la història literària catalana tradicional i va intentar reformular-la amb una periodització i una terminologia que seguís els patrons de les històries d'altres literatures europees. Conscient dels buits existents, en aquells anys seixanta, quant a la investigació de la literatura catalana a partir del segle XVI i, especialment, la dels segles XIX i XX, va començar a assajar-ne panoràmiques mitjançant estudis i amb la publicació d'antologies prologades, amb les quals, a més, divulgava uns autors i uns textos encara ben poc coneguts. Respecte a la literatura estrictament contemporània, Molas començà a esbossar-ne el panorama també en una antologia comentada: el volum *Poesia catalana del segle XX* (1963, en col·laboració amb Josep M. Castellet), com també al llibret *La literatura de postguerra* (1966); un panorama que, alhora, esdevenia la proposta d'un model per a la creació literària d'aquells anys: l'anomenat Realisme històric.

A partir dels anys setanta no tan sols anirà aprofundint en l'estudi dels segles XIX i XX, sinó que es dedicarà a àmbits que fins aleshores havien estat molt desatesos, com el de la cultura popular i, sobretot, el de les avantguardes, fins llavors no estudiades seriosament i de les quals elaborà la primera sistematització completa de totes les seves tendències.

Com a estudiós literari, el paper de Joaquim Molas és comparable al d'Antoni Rubió i Lluch en diversos aspectes, però especialment en un: tots dos, en un moment de la seva trajectòria, conscients de la magnitud de la tasca a realitzar, van concebre les respectives empreses de recerca com un projecte col·lectiu, en el qual involucraren, sobretot mitjançant la docència, tot de joves investigadors. Inicialment als EUC, posteriorment a la Universitat Autònoma i, després, a la de Barcelona (des de 1982), Molas va anar formant estudiosos de la literatura bo i encaminant-los cap a diferents camps de la nostra història literària, principalment els menys investigats, a fi que en fessin el tema de les seves tesis doctorals. Un

dels resultats més clars d'aquest projecte col·lectiu van ser els cinc darrers volums de la *Història de la literatura catalana*, de Riquer, Comas i, ara, Molas (com a director i, en part, redactor), apareguts entre 1986 i 1988 i dedicats a les nostres lletres dels segles XIX i XX.

La llista dels redactors d'aquests volums constitueix una destacada representació dels estudis literaris catalans de les darreres dècades, alguns dels quals ja es poden considerar també referents: Enric Cassany, Xavier Fàbregas, Manuel Jorba, Antònia Tayadella, Jordi Castellanos, Enric Gallén, Joan Lluís Marfany, Josep Massot, Enric Bou, Manuel Carbonell, Marina Gustà, Josep Murgades, Enric Sullà, Carme Arnau, Manuel Llanas, Albert Manent, Jaume Medina, Carles Miralles, Ramon Pinyol, Maria Campillo i Teresa Rovira. Entre tots, caldria destacar Jordi Castellanos i Vila (1946-2012), que va ser professor a l'UAB des de 1972 i va esdevenir-ne catedràtic de literatura catalana contemporània el 1988. A les seves classes van formar-se molts dels actuals professors i investigadors de les lletres catalanes contemporànies, i els seus estudis sobre la literatura de les primeres dècades del segle XX continuen essent de referència.

Si Rubió i Lluch, Rubió i Balaguer, Riquer, Comas i Molas, a més de Castellanos, serien els grans referents dels estudis literaris catalans del segle XX (entre els nascuts abans de 1950), cal remarcar el fet que tots estan vinculats al Principat i que la seva irradiació es focalitzà sobretot a la Universitat de Barcelona i a l'Autònoma de Bellaterra. Però no es pot oblidar que la recerca sobre la literatura catalana abraça també el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya del Nord, malgrat que el seu desenvolupament en aquests territoris hagi estat més lent i tardà.¹

Respecte als estudis valencians, caldria destacar dos noms com a possibles referents. D'una banda, Ricard Blasco i Laguna (1921-1994), que amb els seus documentats estudis sobre la cultura i la literatura valencianes des de finals del segle XVIII fins a la Guerra Civil va donar un gran impuls a la recerca sobre uns períodes fins aleshores poc investigats. I d'altra banda i principalment, Joan Fuster i Ortells (1922-1992), que influí tant a través de la docència realitzada a la Universitat de València des del 1983, com mitjançant els seus estudis literaris: a més d'escriure sobre autors valencians medievals i d'època moderna —amb treballs rigorosos però allunyats de la recerca erudita dels historiadors literaris—, assentà unes bases interpretatives tant de la literatura valenciana del segle XIX com de la literatura catalana a

¹ Agraïxo a Ana Díaz-Plaja, Carme Oriol, Montse Palau, Damià Pons i Vicent Simbor que hagin atès amablement les consultes que els he fet sobre alguns autors.

partir del Modernisme (*Literatura catalana contemporània*, 1971), que van servir de referència —i de focus de discussió— per a recerques posteriors.

A les Illes, el referent dels estudis sobre la literatura balear seria en Josep M. Llompart i de la Peña (1925-1993). Sota la influència de Manuel Sanchis Guarner, i amb gran esperit de divulgació, Llompart va elaborar una panoràmica històrica de la literatura balear dels segles XIX i XX (*La literatura moderna a les Balears*, 1964), que juntament amb pròlegs a obres d'autors d'ambdós segles, han estimulat la recerca sobre les lletres insulars. Cal tenir present, amb tot, que els treballs de Llompart són el resultat més d'un lector crític que no d'historiador literari. Qui servirà de referència, una mica més tardanament, per a un tipus d'estudi literari basat en la recerca documental i la investigació sobre el context social, polític i cultural de la literatura balear serà el P. Josep Massot i Muntaner (nascut el 1941), especialment amb els seus estudis sobre els períodes de la guerra i la postguerra a Mallorca.

Quant a l'estudi sobre la literatura catalana a la Catalunya del Nord, caldria destacar la figura de Josep Sebastià Pons (1886-1962), que abans d'esdevenir catedràtic de la Universitat de Tolosa el 1935 (on professà fins al 1953), es va doctorar amb una tesi sobre *La littérature catalane en Roussillon au XVIIIe et au XVIIIe siècle* (editada el 1929), a més de publicar articles sobre literatura en diverses revistes. Ja a la segona meitat del segle XX, caldria destacar la figura de Pere Verdagner i Juanola (nascut el 1929), no tant com a estudiós sinó com a divulgador de la literatura i la llengua rosselloneses mitjançant antologies, pròlegs i articles dedicats a autors nord-catalans.

Caldria fer referència, finalment, a alguns camps literaris específics. Quant als estudis sobre literatura popular, un possible referent seria Josep Romeu i Figueras (1917-2004), perquè va combinar les edicions i els treballs dedicats a textos de mena popular amb la teorització sobre aspectes d'aquest tipus de literatura. Amb relació als estudis dedicats a la literatura infantil i juvenil, caldria esmentar Teresa Rovira i Comas (1918-2014), col·laboradora de Jordi Rubió i Balaguer, els estudis de la qual sobre la literatura per a infants, publicats a partir dels anys setanta, han estat de referència durant molts anys. Més recents són encara a casa nostra els estudis sobre la literatura de dones; amb tot, si no es pot dir que comptin pròpiament amb un referent nascut a la primera meitat del segle XX, tenen com a precedent diversos assaigs i pròlegs de Maria Aurèlia Capmany i Farnés (1918-1991), continuats per estudioses com Maria-Mercè Marçal i Montserrat Palau. Per últim, respecte als estudis de teoria literària, es podria destacar la figura de Joan Ferraté i Soler (1924-2003),

alguns dels treballs del qual són equiparables en rigor i profunditat als que coetàniament realitzava Roman Jakobson, i que ha servit de guia si més no a alguns teòrics posteriors, com ara Dolors Oller.

Aquests podrien ser, entre els nascuts abans de 1950, els grans referents dels estudis literaris del segle XX. Gràcies a la seva feina, com també a la de molts altres professors i estudiosos de la literatura catalana de potser menys renom, la investigació sobre les nostres lletres, desenvolupada més tardanament que la d'altres literatures europees, gaudeix avui d'un molt bon nivell.

BIBLIOGRAFIA

La major part de les dades exposades en les ratlles precedents provenen de diversos estudis anteriors meus (l·listats al dessota), en els quals el lector interessat en trobarà les referències concretes, que he preferit de suprimir aquí per no afeixugar el text amb constants remissions. En aquesta bibliografia sols faig constar, doncs, a més dels esmentats estudis, les referències d'aquells textos d'altri dels quals cito algun passatge:

J. P. y C 1897: J. P. y C, «La inauguració de la càtedra de Literatura catalana de la Universitat de Barcelona», *La Renaixensa*, 9-I-1897, p. 179.

Malé 2000a: Jordi Malé, «Jordi Rubió i Balaguer, molt més enllà del positivisme», *Revista de Catalunya*, 148 (febrer 2000), p. 89-115.

Malé 2000b: Jordi Malé, «L'obra crítica de Joaquim Molas», *Revista de Catalunya*, 156 (novembre 2000), p. 113-123.

Malé 2001: Jordi Malé, «Història de les històries de la literatura catalana», dins Manel Ollé, Ramon Pla i Jaume Subirana (eds.), *L'estudi de la literatura catalana: ordre i cànon*. Barcelona: Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya, 2001, p. 1-53 (mòdul 2).

Malé 2003a: Jordi Malé, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història (I)», *Revista de Catalunya*, 186 (juliol-agost 2003), p. 41-63.

Malé 2003b: Jordi Malé, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història (i II)», *Revista de Catalunya*, 187 (setembre 2003), p. 81-109.

Malé 2003c: Jordi Malé, «Jordi Rubió i Balaguer», dins *Diccionari d'Historiografia Catalana*, a cura d'Antoni Simon. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 1036-1038.

Malé 2004: Jordi Malé, «Antoni Rubió i Lluch: la literatura catalana a universitat», dins *Del Romanticisme al Noucentisme. Els grans mestres de la Filologia Catalana i la Filologia Clàssica a la*

- Universitat de Barcelona*, a cura de Jordi Malé, Rosa Cabré i Montserrat Jufresa.
Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004, p. 51-65.
- Menéndez 1941: Marcelino Menéndez Pelayo, *Estudios de crítica histórica y literaria*, I. Santander: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1941.
- Miralles 2009: Carles Miralles, «Amic gran i mestre. Evocació d'Antoni Comas a vint-i-cinc anys de la seva mort», dins D. A., *Doctor Antoni Comas. In memoriam 25 anys*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 67-72.
- Nicolau 1973²: Lluís Nicolau d'Olwer, «El mestre Rubió i Lluch», dins *Caliu. Records de mestres i amics*. Barcelona: Selecta, p. 31-71.
- Riquer 1989: Martín de Riquer, «Autopercepción intelectual de un proceso histórico», *Anthropos*, 92 (1989), p. 8-17.